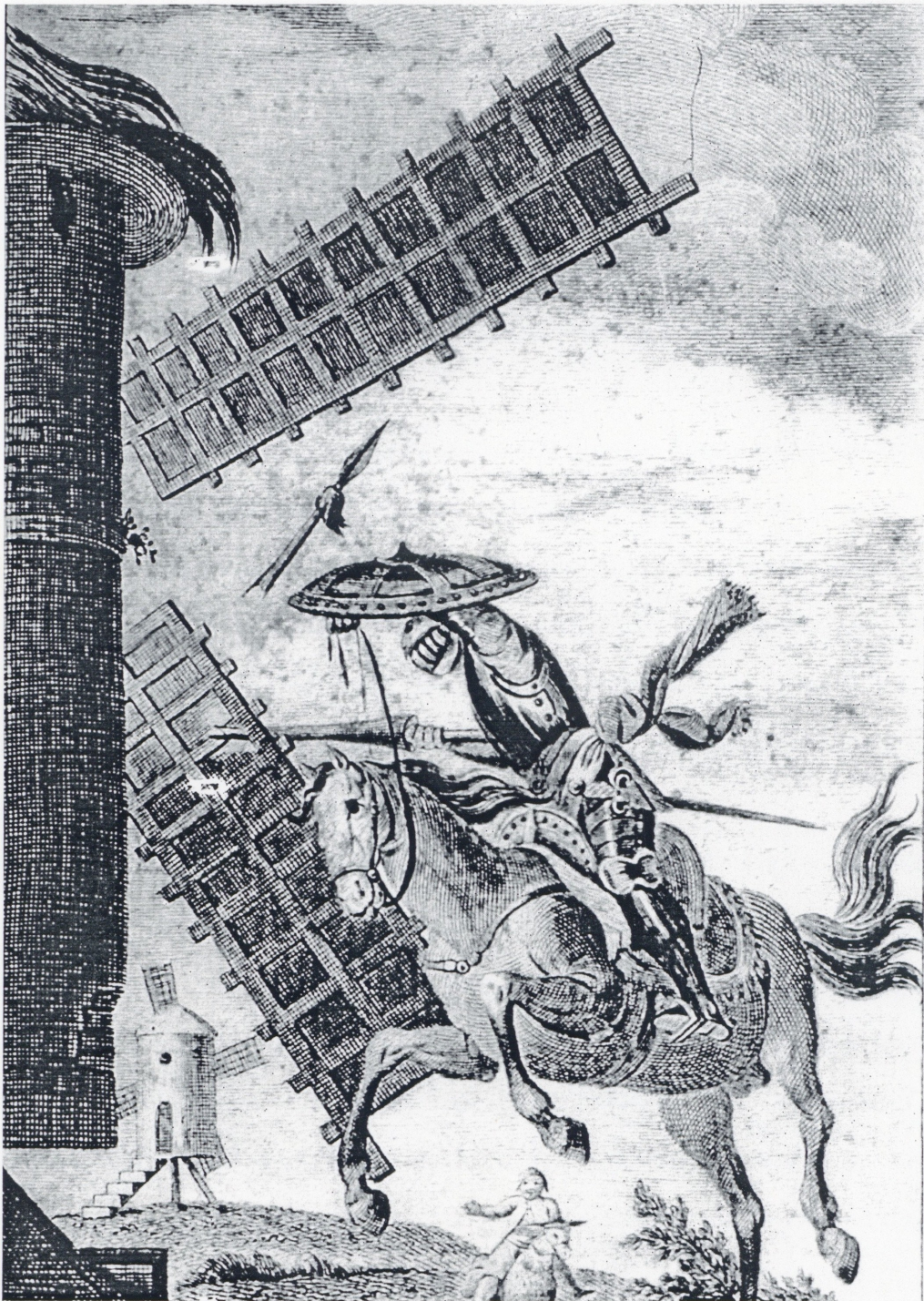

“Don Quijote”

Illustratsioonid: 17. ja 18. sajand

TC Raamatukogu III korrusel, 13.05 - 16.06

65457528x

Don Quijote – oma ilmet leidmas

17. ja 18. sajand

Ühel koidikul sõitis don Quijote õue tagaväravast välja vainule, "üliväga rahul ja rõõmus selle üle, et ta hea kavatsuse teostamine oli nii kergesti alanud". Nii algasidki 1605. aastal Madridis tema seiklused trükisõnas. Kuid tema võidukäik trükipiltide maailma leiab tegelikult aset Flandrias 17. sajandi keskel, kuigi enne seda peame läbi põikama Inglismaalt ja Saksamaalt.

Esimest korda ilmusid don Quijote La Manchast ja Sancho Panza pildid trükitud kujul Londonis inglisekeelse väljaande tiitellehel, mis nägi ilmavalgust 1618. aastal Bolunte trükikojas (pilt 1): pika habemega rändrüütel, käes piik, mille otsas oli lipp, ja peas habemeajamiskauss, nn. Mambrino kiiver; ning aupaklik kannupoiss Sancho Panza, sulgedega kübar peas ja mõök vööl. Mambrino kiiver ja sulgedega kübar saavad Cervantese rüütli ja kannupoisi kujutamisel tüüpilisteks elementideks enamikes 16. ja 17. sajanditel avaldatud teoste frontispissidel.

1648. aastal Saksamaal, täpsemalt Matías Götzeni trükikojas Frankfurdis, anti samuti välja don Quijotet ja Sancho Panzat kujutava frontispissiga raamat. Sellele oli lisatud viis gravüüri, mis illustreerivad teatud episoodide (pilt 2). Erinevalt esimeselt gravüürilt vastu vaatavale inglise põllumaale koos sellele iseloomuliku tuuleveskiga, on peategelased nüüd toodud metsatukka ning samuti on muutunud nende väljanägemine: habemeta don Quijotel on uhke suletutiga peakate ja õllesõbrale omaselt kõhukal Sancho Panzal on seljas pigem kodanliku moega vammus. Vaid Rocinante on Cervantese kujutluse järgi äratuntav – ainult luu ja nahk.

Ja kolmas pilt: 1687. aastal avaldatakse Thomas Hodgkini Londoni trükikojas teine "Don Quijote" inglisekeelne tõlge, mis on kaunistatud arvukate J. P. poolt allakirjutatud gravüüridega. Tegemist on suurepärase vaselõikes gravüüridega, mis kubisevad detailidest, väikestest igapäevastest nüanssidest, näoilmetest ja rõivastest, mis kõik nüüd juba möödapääsamatult asetavad La Mancha maastikud ja inimesed inglise olustikku (pilt 3). Don Quijote ja Sancho Panza esinevad väljaande frontispissil koos Dulcineaga, kes joodab oma talus sigu; don Quijotet on kujutatud oma piigi, raudrüü, kilbi ja Mambrino kiivriga ning Sancho Panzat oma sulgedega kübaraga, kuid nüüd juba paksu, lühikese ja suure kõhuga ehk tõelise kohanarrina. "Don Quijotet" serveeritakse lugejatele kui lõbusat raamatut, mis ajab naerma, nagu seda võeti kuni 19. sajandi alguseni.

1687. aastal Brüsselis avaldatud väljaande gravüüride Piisab nendest kolmest pildist, et näha, kuidas "Don Quijote" tegelaste näoilmed ja rõivad, nende seikluste maastikud ja kõige igapäevasemate esemete kujutamine muutub vastavalt teose avaldamiskoha geograafiale ja ajale. See on puhtalt kirjastajate võtte, mis on oluline raamatu omaksvõtu juures. Teiste sõnadega: hispaania keeles kirjutatud "Don Quijote" peegeldas väga konkreetselt 17. sajandi alguse Castilla kombestikku ja olustikku, kuid Inglismaal, Prantsusmaal ja Flandrias illustreeritud "Don Quijoted" muutsid täielikult seda ikonograafilist maailma, mida teose autor ja esimesed lugejad olid endale ette kujutanud.

Kui on üldse olemas väljaanne, mida peaks pidama "Don Quijote" tegelaskujude ja mõnede nende kuulsaimate seikluste stereotüüpide loojaks, siis on selleks 1657. aastal Jacobo Savry poolt Dordrechtis välja antud hollandikeelne tõlge, millele on lisatud 24 gravüüri ja kaks frontispissi, mille autoriks peetakse Salomón Savry'd, kes oli kahtlemata trükkali sugulane (pilt 4). Nende piltide ilu teeb sellest ühe kauneima "Don Quijote" väljaande, mistõttu seda jälgendati ja kopeeriti korduvalt nii Antverpenis, Roomas, Lyonis kui ka Pariisis ja Madridis ilmunud trükkides ning nendest tehti omakorda uusi koopiaid. Selle pildigalerii lõplik läbilöök toimus mõni aasta hiljem, täpsemalt 1662. aastal, kui Juan Mommarte trükikojas Brüsselis anti välja üks hispaaniakeelne trükk 32 gravüüri ja kahe frontispissiga: "et mitte ainult kõrvad, vaid ka silmad saaksid lustida ja meeldivalt aega veeta". Enamikel juhtudel on tegemist

Salomón Savry ja Bouttats'i töödega. Nii võimegi väita, et 17. ja 18. sajandil Euroopas ja Ameerikas ringleva "Don Quijote" tegelaste ja seikluste kujutamise viis pärineb 1662. aastast (või 1657. aastast, kui tahame täpsed olla).

Ent mida võib öelda Hispaanias ilmunud trükkide kohta? Esimene Hispaanias avaldatud "Don Quijote" illustreeritud väljaanne näeb ilmavalgust 1674. aastal Madridis Juan Antonio Bonet' lese Maria Armenteros'e trükikojas. Reklaamlause selle tiitellehelt, mida korratakse ka kordustrükkides järgnevatel aastatel, kuulutab: "Uus parandatud trükk, illustreeritud 34 väga vaimuka ja teemakohase gravüüriaga". Ent nüüdki, mil Cervantese teose peategelased ja nende seiklused oleks võinud uue ilme saada, piirdub illustraator Diego de Obregón, niisamuti nagu paljud teised selle ajajärgu kunstnikud, 1662. aastal Brüsselis avaldatud väljaande gravüüride kopeerimisega, lisades samas mõned uued pildid, mis tõstavad esile eelkõige teose jämekoomilisi aspekte, nagu näiteks pilt, mis kujutab Sancho Panzat ohtlikus kangaveskiseikluses tegemas seda, "mida teised tema eest teha ei saa". See on üks naturalistlikumaid episoodide raamatus, kuigi pildil on raske ära tunda seda, millest kirjutas Cervantes (pilt 5).

Flaami trükkide ikonograafia mõju annab tunda hispaania väljaannetes isegi veel 18. sajandil. Alates 1755. aastast hakkab barceloonlase Juan Jolís'i trükikoda pakkuma laiatarbekaupa –veerandformaadis raamatut, mis on jagatud nelja köitesse ja mille teksti vahele on paigutatud puulõiketehnikas pildid, mis rohmakalt jäljendavad Bouttats' (Brüssel, 1662) ja Obregón'i (Madrid, 1674) joonistusi. See uuendus on rahvas seas edukas ja seda jäljendavad teisedki väljaandjad, nagu näiteks Manuel Martín Madridist. "Don Quijote" muutub sel viisil kord-korralt üha lihtrahvalikumaks. Nõudlikuma maitse reaktsioon nendele uutele võtetele järgneb ruttu, kuigi mitte nõnda säravalt, kui oleks võinud seda oodata. 1771. aastal näeb suure väljaandja Joaquín Ibarra trükikodades ilmavalgust "Don Quijote" väljaanne, mille kulud katab Hispaania Trükkalite ja Raamatukaupmeeste Kuninglik Liit. Selle juures ei hoita kokku ei raha, paberi, trükitüüpide ega initsiaalide pealt, kuid joonistused, mis jäid José Camarón'i ülesandeks, valmisid 1662. aasta Brüsseli väljaannet ja selle kordustrükke eeskujuks seades. Ikka ja jälle pöördume tagasi alguspunkti.

hispa 18. sajandil võetakse ikka veel aluseks 1662. aasta flaami pilte, eriti "Don Quijote" rahvaväljaannetes, kuid samal ajal pakuvad suured kirjastused ka suurepärase piltide galeriisid, tehes koostööd oma aja suurimate kunstnikega, nagu ilmneb juba 1777. aastal madridlase Joaquín Ibarra väljaandes.

Kuid Inglise õukondlaseks muutub Don Quijote taas 1738. aastal, mil ilmub suurejooneline hispaaniakeelne väljaanne, mis trükitakse vendade Tonsonite Londoni trükikojas. Väljaande patrooniks oli parun de Carteret, endine Hispaania suursaadik Londonis, ja see pühendati tema naisele Dominga Fernández de Córdoba y Guzmán'ile, Montijo krahvinnale. Väljaannet ilmestavad 67 Vanderbank'i pilti ja see sisaldab esmakordselt ka Miguel de Cervantese portreed, autoriks G. Kent, ning "Cervantese elu D. Gregorio Mayáns y Siscar'i poolt üles tähendatud". Sellest tehti kordustrükke terve sajandi jooksul, olles teejuhiks Don Quijote muutmisel naljaraamatust tõsiseltvõetavaks klassikaks.

Kuid siiski leiame end veel naljamaailmast, nagu võib lugeda pühendusest Montijo krahvinnale, kus vihjatakse *MeditSiinidoktor D. Juan Oldfield'i kommentaaridele selle loo gravüüride kohta*: "Esimesele leheküljele järgnevad märkused ei ole mõeldud piltide kiitmiseks, vaid nende väljavabandamiseks; selleks et näidata, kui keeruline pidi olema luua neist esimesi. Aga kui naljaraamatutes pilkuköitvad kaunistused juba sisalduma peavad, võivad kommentaarid anda mõningaid viiteid selleks, et neid tulevikus paremini teha." (p.II) 1747. aastal avaldatakse Dublinis "Don Quijote" uus inglisekeelne tõlge, mille autoriks on Charles Jarvis. See uus trükk sisaldab suurepäraselt valikut P. Simms'i vaselõike gravüüre, mis kujutavad endast 1738. aasta väljaande piltide ümberpööratud koopiaid, nagu võib näha pildist, mis illustreerib galeeriorjade episoodi (kataloogis nr. 22 ja 23).

Nüüd aga Inglismaalt Prantsusmaale, kus kuningas Charles'i noor õukonnakunstnik, Antoine Coypel (1694- 1752) sai 1718. aastal Pariisi Kuninglikult Vaibavabrikult ülesande teha rida joonistusi kahekümne kaheksa Don Quijote-teemalise gobelääni valmistamiseks. Neid saatis juba algusest peale tohutu edu. Kokku kooti üle 240ne vaiba ning ajavahemikul 1718- 1792 ei katkestanud vabrik nende tootmist korra. 1744. aastal avaldasid P. Gosse ja A. Moetjens oma Haagi trükikojas uue

hispaaniakeelse "Don Quijote" väljaande, millele olid lisatud uued Coypel'i joonistuste põhjal valminud gravüürid, nagu tiitellehelt lugeda võib. Trükitud gravüürid pakuvad, nagu tavaliselt, peegelpilti originaaltöödest seekord siis prantsuse kunstniku omadest (pildid 7 ja 8).

Kuid pöördume nüüd pärast seda põiget Prantsusmaale tagasi Londoni 1738. aasta väljaande juurde. Selle edu pidi olema ennekuulmatu, arvestades et terve sajandi jooksul ei lõpetatud uute inglisekeelsete trükiste väljaandmist, mis olid illustreeritud nendesamade de Vanderbank'i töödega. Nende kõrval võis leida küll ka uusi pilte, mis aga jäid truuks juba tuttavale õukondlikule Don Quijote kujule. 1742. aastal avaldasid vennad Tonsonid järjekordse inglisekeelse tõlke de Vanderbanki illustratsioonidega, 1755. aastal aga avaldas Londoni trükkal Millar uue inglisekeelse tõlke, millele oli lisatud 25 Hayman'i suuremõõtmelist gravüüri. XVII ja XVIII sajandi flaami üleolek rahvalikes väljaannetes asendub nüüd inglise ülemvõimuga luksusväljaannetes, kus Don Quijotest oli saanud kuningas Juan II õukonna rüütel. Maastikud, riietus ja kombed sillutavad teed idealiseeritud ning romantilisele ettekujutusele, mis kinnistus XVIII sajandi viimaste kümnendite Inglismaal ja Saksamaal. Cooke'i 1774. aastal Londonis avaldatud inglisekeelne väljaanne sisaldab Wale'i illustratsioone. Ühel neist võib Don Quijotet ja Sancho Panzati näha kitsekarjaste onnis ööd veetmas (pilt 9).

Don Quijote on niihästi liigutatud kui liigutav oma mõtiskluses Kuldse Ajastu üle; pilti allkirjastab salm, milles esmakordselt kasutatakse La Mancha rüütli kohta sõna *romantiline*:

Sway ye Romantic thoughts howe'r ye please,

Yet Nature always will indine to case.

A Goatherd's Cot a Palace will precede,

And rural Nature study'd Art exceed.

[Jätke romantilised mõtisklused, kui väga nad teile ka ei meeldiks. Loodus kaldub alati lihtsuse poole. Karjaste asemed on etemad paleedest ja lihtne Loodus ületab Kunsti ülepingutatud täiust].

Seda arvesse võttes pole imeks pandav, et Hispaania Kuninglik Akadeemia on oma suurejoonelise väljaande koostamisel, mis näeb ilmavalgust Joaquín Ibarra Madridi trükikodades 1780. aastal, võtnud üheks prioriteediks viia “Don Quijote” pildid tagasi nende algsesse aeg-ruumi, erinevalt Inglismaal peale sunnitud ettekujutusest, kus koomiline rändrüütel Don Quijote La Manchast on muudetud romantiliseks kangelaseks. Kuninglik Akadeemia valib teose ilmestamiseks kuus illustraatorit: Antonio Carnicero (üheksateist gravüüri), José del Castillo (seitse), Bernardo Barranco (kaks), José Brunete (üks), Jerónimo Gil (üks) ja Gregorio Ferro (üks), jättes nimistust välja sellise suurusjärgu kunstniku nagu Francisco de Goya, kes esitas teiste hulgas ühe gravüüri, mis kujutas seiklust eesliga. Aastaid hiljem valmib Aragooniast pärit kunstnikul huvitav töö, millel kujutab ebaharilikul moel La Mancha hidalgot, kes läheb hulluks pärast niivõrd paljude rüütliromaanide lugemist (pilt 10).

Akadeemia poolt koostatud proloogis, mis eelneb väljaandele, kus on hoolikalt silmas peetud nii tekstilisi aspekte kui ka välisilmet, viidatakse selgelt piltide valmimisel kasutatud töövõtetele, mis puhul eelistatakse vastava ajastu dokumenteerimist kaasaegsele ikonograafiale, püüdes erinevalt eelnevatest väljaannetest peegeldada 17. sajandi alguse La Mancha: “Selleks, et lisaks piltide ilule tõuseks esile ka ajastutruu riietus, on eeskujul võetud uues Kuninglikus Palees ja Buen Retiros asuvad pildid ja portreed ajajärgust, millesse kuulusid Cervantese lugude tegelaskujud. Don Quijote relvad ja turvis on maha joonistatud tollest ajast pärit originaalidelt, mida võib leida Meie Armulise Kuninga relvalaost. Ja mis puutub gravüüridesse, siis on välja valitud kõige olulisemad seiklused, keskendudes sellele hetkele või tegevusele, mis vastavat seiklust teistest kõige enam eristab ja iseloomustab”. Peale selle on lisatud üks originaalne element, mille ülesandeks on kaitsta mineviku kujutluspilti kaasaegse eest: Don Quijote teekonda kujutav kaart, mille koostas Tomás López Joseph de Herosilla kohapeal hangitud andmete põhjal. “Don Quijote” on reaktsioonina euroopa väljaannetes levinud piltidele muutunud ajalooliseks teoseks: selle tegelased lihast ja luust isikuteks; selle väljamõeldud tegevuspaigad reisija reaalseks teekonnaks, mis on nüüd ka kaardile jäädvustatud.

Hispaania Kuningliku Akadeemia väljaande edu oli nii suur, et kordustrukide ja illustratsioonide avaldamine jätkus ka veel 18. sajandi lõpuaastatel: 1782. aastal avaldab seesama Kuninglik Akadeemia tagasihoidlikuma trüki, milles võib leida 23 uut vendade Isidro ja Antonio Carnicero allkirjaga gravüüri. 1797. aastal publitseerib Gabriel de Sancha veel ühe kordustruki 29 uue pildiga, millede valmimisel osalesid Camarón, Navarro, Paret ja Ximeno, ning sellest tehakse järgmisel aastal omakorda kordustrukk, mille ühel pildil on kujutatud tema enda trükikoda, kasutades ära Don Quijote külaskäiku ühte Barcelona trükikotta raamatu teises osas (gravüür 11).

19. sajandil võidutseb Akadeemia kujutluspilt, kõrvuti romantilisega, mille eelkäijateks olid 18. sajandi inglise, prantsuse ja saksa kordustrukid, ning mille silmapaistvaimaks näiteks võib pidada Gustave Doré 1863. aastal avaldatud illustratsioone.

19. sajand on tunnistajaks kahele "Don Quijotele": esiteks õpetlik romaan, mis on levinud ka Hispaaniast väljaspool, seda tänu De los Ríose, Pelliceri ja Clemencini kommentaaridele, mispuhul joonealused märkused gravüüre asendavad; teiseks romantiline romaan, täis varje, ootamatuid rakurse ja seiklusi, mis ületavad tavanorme ja sureliku inimese võimeid. See saab olema "Don Quijote", mis 20. sajandil lõplikult võidule pääseb; varje täis "Don Quijote" La Mancha maastikul, mis näib olevat välja karanud Doré enda poolt joonistatud Dante "Põrgu" illustratsioonidelt; "Don Quijote", mis on kaugenenu sellest esimesest pildist, mis kujutab rahulikku rändrüütli, kaaslaseks kannupoiss Sancho Panza, ratsutamas mööda Inglismaa avarusi, nii nagu teda kujutati Londonis 1618. aastal. Pikk teekond läbi 17. ja 18. sajandi, mis annab "Don Quijotele" tagasi selle tõelise identiteedi: sajandid, mille vältel Miguel de Cervantese 1605. aastal avaldatud tekst muutub piltideks; igäüks neist lummav, nii nagu on lummavad ka don Quijote ja Sancho Panza seiklused.

JOSÉ MANUEL LUCÍA MEGÍAS

Madridi Complutense Ülikool

Cervantese Uuringute Keskus